

Venäjän nykyaikaa etsimässä

Helsingin ja Tampereen yliopisto-
jen yhteistyönä järjestämä *Russia,
Spatiality, and Modernization*
-seminaari kokosi tammikuun
lopussa Aleksanteri-instituuttiin
kymmeniä Venäjä-asiantuntijoi-
ta eri aloilta. Kaksipäiväisen
seminaarin puheenvuoroissa
Venäjän nykypäivää ja lähiihis-
toriaa tarkasteltiin muun muassa
geopolitiikan, kansainvälisen
politiikan, sosiologian, maantie-
teen, kirjallisuuden, kuvataiteen
ja mediatutkimuksen näkökul-
mista. Seminaari oli osa Suomen
Akatemian rahoittaman Venäjän
tutkimuksen huippuyksikön ”Ve-
näjä modernisaation valinnat”
ohjelmaa.

Seminaarin avauspuheenvuo-
rossa Sanna Turoma (Helsingin
yliopisto) pohti modernin mää-
ritelmiä ja totesi, että venäläinen
moderni koettiin pitkään euroop-
palaisen modernin imitaatioksi.
Idän ja lännen määritelmät ovat
aina olleet keskeinen osa venä-
läisen identiteetin määrittelyä, ja
näin ollen myös venäläisen
modernisaation määrittelyä. Venä-
läisen filosofin Pjotr Tšaadajevin
mukaan itä ja länsi eivät ole
pelkästään tai edes ennen kaikkea
maantieteellisiä käsitteitä, vaan
kaksi maailman järjestymisen
periaatetta. Tšaadajevin määri-
telmässä itä hahmottuu ennen-
min tilan ja länsi ajan käsitteen
kautta. Seminaarissa pyrittiin
tarkastelemaan Venäjän moderni-
saatioprosessia nimenomaan tilan
käsitteiden avulla.

Nick Baron (University of
Nottingham) käsitteli esitelmäs-
säan karttojen ja karttapallojen
merkityksiä uuden neuvostoihi-
misen ihanteiden luomisessa sekä
kartografian roolia ylipäätään
Neuvostoliitossa. Hän esitti kar-
tografian päämääräksi Neuvos-
toliiton muutosprosessin merki-

tyksellistämisen, mallintamisen
ja realisoimisen. Kartografiasta
tuli omalla tavallaan nykyajan
metafora sekä modernin tietoi-
suuden merkki. Karttojen piirtä-
misen lisäksi niiden lukeminen
oli nykyaikaisen todellisuuden
ymmärtämistä.

Jonathan Oldfield (University
of Glasgow) syventyi esitelmäs-
säan kysymykseen siitä, miten
venäläiset luonnontieteilijät ovat
ymmärtäneet ja käsitteellistäneet
ympäristöä eri aikoina 1700-lu-
vulta 1900-luvulle. Luonnontie-
teellisen näkökulman rinnalla
on alusta asti kulkenut erilaisia
valtion laajenemiseen ja sotilaa-
liseen kapasiteettiin fokusoivia
näkemyskäsityksiä. Oldfield nosti Ve-
näjä maantieteen tutkimuksen
historiasta esille erilaisia nimiä,
kuten V.V. Dokutšajev, Lev Berg,
A.A. Grigorjev, M.I. Budyko
ja V.I. Vernadski. Dokutšajev
tutki maaperää ja kehitti erityi-
sesti pohjoisen pallonpuoliskon
maaperätyyppien luokittelua.
Grigorjev työskenteli Maantie-
teen instituutissa miltei kaksi-
kymmentä vuotta (1930–1951)
ja kehitti venäläistä maantiedettä
neuvostoliittolaisen materialismin
dialektiikan perustalle. Budyko
toimi Geofysiikan pääobserva-
torion johtajana ja kiinnostui
ilmastonmuutoksen tutkimisesta
jo 1960-luvulla. Eräs neuvosto-
liittolaisen maantiedon tärkeim-
piä nimiä oli V.I. Vernadski, jonka
teoksia käännettiin myös englan-
niksi ja ranskaksi. Vernadskin
kiinnostuksen kohteita olivat
geologian lisäksi mineralogia,
kristallografia, geokemia ja bio-
kemian. Hän oli ensimmäisiä jotka
tarkastelivat biosfääriä geokemi-
an näkökulmasta. Vernadskilla oli
merkittävä rooli myös kansainvä-
lisessä maantieteentutkimuksen
yhteistyössä, sillä hän opetti

aikaan Ranskassa Sorbonnen
yliopistossa ja organisoivat kansain-
välistä yhteistyötä. Neuvostoliitto
piti rooliaan kansainvälisessä
maantieteellisen tutkimuksen
yhteistyössä varsin huomattava-
na. Vernadskilla oli jonkin verran
merkitystä aikansa filosofisessa
keskustelussa, sillä hän kirjoitti
myös noosfäärin teoriasta ja oli
kiinnostunut kosmismista.

Nadir Kinossian (Arctic Uni-
versity of Norway) pohti Venäjän
kaupungistumiskehitystä ja asu-
tuspoliittikkaa. Hän esitti kaupun-
gistumisen suunnittelun kahdeksi
perustyyppiksi ”polarisoituneen”
ja ”tasoittavan” mallin, ja näki
Venäjän alueellisen kehityksen
ministeriön (*Ministerstvo re-
gionalno go razvitija Rossiiko
Federatsii*) viimeaikaisten suun-
nitelmien viittaavan enemmän
polaarimallin kuin tasoittavan
mallin suosimiseen. Kinossian
arvelee Venäjän poliittisen pää-
töksenteon jääneen jossain mää-
rin näiden kahden mallin väliin
maan spatiaalisen organisoimisen
suunnittelussa. Nyt suunnitelluilla
uudistuksilla olisi tarkoitus muo-
dostaa suurira asutuskeskuksia
Venäjän yli miljoonan asukkaan
kaupunkien ympärille. Kinossian
näkee kiinnostuksen asutuspoli-
tiikkaan olevan 2000-luvulla taas
nousussa 1990-luvun kiinnostuk-
sen puutteen jälkeen. Yleisökysy-
mysten myötä heräsi keskustelua
erityisesti siitä, voisiko neuvos-
toliittolaisista asutuspoliittisista
näkemyksistä ottaa mallia jois-
sakin asioissa. Kinossian totesi,
että osittain toki voisi, sillä ”ei
Neuvostoliitossakaan kaikki ollut
absurdia”.

Esitelmässään veden ja tilan
merkityksistä varhaisessa neu-
vostofiktiossa Arja Rosenholm
(Tampereen yliopisto) syventyi
Konstantin Paustovskin *Kolhida-*
romaanin (1934) henkilöahmo-
jen identiteetin ja luonnon välisiin

analogioihin. Hän esitti, että 1930-luvulla kulttuurinen identiteetti ja vesi olivat monella tavalla yhteydessä toisiinsa. Vedestä tuli modernin tilan ja neuvostoutopian subjekti. Suot edustivat pysähtynyttä mennyttä maailmaa, joka oli aika uudistua. *Kolhidassa* Paustovski kuvaa, miten paikallisten asukkaisen luontosuhteelle ja luonnontietoudelle ei ole paikkaa nykyaikaisessa teknologiyhteiskunnassa. Suosta tulee kontrollin kohde, suon hahmossa luonnonvoimat häviävät ihmisen voimille. Paustovski pitää luontosuhteen rikkoutumista nykyihmisen juurettomuuden yhtenä syynä. Yleisökysymykset herättivät keskustelua siitä, kuvasiko Paustovski näkemänsä vai oliko romaani silkkaa mielikuvituksen tuotetta. Rosenholm vastasi kertomalla, että 1900-luvun alussa monia kirjailijoita lähetettiin rakennustyömaille seuraamaan maan modernisointia ja kirjoittamaan näkemästään artikkeleja ja reportaaseja. Paustovski oli siis tarkkaillut prosesseja, joita kirjassaan kuvaa.

Maxim Waldstein (Amsterdam University College) pohti länsimaisten ja venäläisten seksuaalitalasa- arvonäkemyksen eroja. Hän nimitti läntistä mallia ”seksuaalidemokratiaksi” (*sexual democracy*) ja venäläistä mallia ”seksuaalisuvereniteetiksi” (*sexual sovereignty*). Venäläisessä mallissa seksuaalisuus nähdään asiana, jota valtio voi suvereenisti säädellä vedoten perinteisiin historiallisiin ja kulttuurisiin arvoihin. Seksuaalidemokratian määritelmään ja sen ongelmiin Waldstein ei sen syvällisemmin kajonnut. Kaksi hyvin erilaista näkemystä muodostaa kumpikin vääjäämättä oman diskurssinsa.

Maria Engströmin (Dalarna University) esitelmässä venäläistä imperialistista ajattelua tarkasteltiin kuvataiteen näkökulmasta. Aleksei Beljajev-Gintovtin (s. 1965) postmoderneissa maala-

uksissa on etäännytty *sots-artin* ironiasta ja parodiasta ja siirrytty etsimään uusia tapoja kuvata Venäjän mahtavuutta. Taitelijan maalauksia luonnehtii vakavan ja humoristisen sekoittaminen suhteessa isänmaahan. Engström kuvasi Beljajev-Gintovtin edustamaa, *sots-artin* vastapainoksi syntyynyttä tyyliä termillä *imper-art*. Beljajev-Gintovtin kohdalla tämä uusi imperialistinen taide on ideologisesti myös uutta vasemmistotaidetta. Beljajev-Gintovt sai nykytaiteelle myönnettävän Kandinskin palkinnon 2008 näytellystään ”Rodina Dotš”. Hänen maalauksiinsa ovat vaikuttaneet muun muassa Aleksandr Duginin neoeuraasialainen ideologia ja Nikolai Fjodorovin (1828–1903) kosmismi, ja hän toimii aktiivisesti Euraasialaisessa puolueessa. Beljajev-Gintovt on vuodesta 2003 kuulunut F.S.B. (*Front Spokoinogo Blagodenstvija*)-taiteilijaryhmittymään. Engström tiivisti taiteilijaryhmän taiteen olevan ideologista, mutta ei niinkään poliittista. Imperialistisen estetiikan käyttäminen postmodernissa taideprojektissa synnyttää ennemminkin metapoliittista taidetta.

Sirke Mäkinen (Helsingin yliopisto) pohti esityksessään sitä, millaisena venäläiset korkeakouluopiskelijat näkevät Venäjän geopolittisen aseman ja roolin Neuvostoliiton jälkeisessä maailmassa. Hän on tutkinut asiaa venäläisten korkeakouluopiskelijoiden geopolitiikan kurseilla kirjoittamien tekstien pohjalta. Hän hahmotti opiskelijoiden näkemyksistä kaksi hallitsevaa geopolittista narratiiviva, joiden kautta uusi sukupolvi Venäjän roolia tarkastelee. ”Länsimielisessä” tai ”eurooppalaisessa” narratiivissa Venäjällä on tasa-arvoinen suhde entisiin Neuvostoliiton maihin, ja ”euraasialaisessa” narratiivissa Venäjä nähdään johtajaroolissa, materiaalisen (luonnonraaka-aineista johtuvan) ylivoimansa vuoksi.

Jelena Trubina (Ural Federal University) käsittelee esityksessään erilaisia kaupunkien kehityksen ja kasvun ongelmia. Retoriikan ja realisaation välinen kuilu kaupunkien päätöksenteossa sekä megatapahtumien (urheilukisojen, kansainvälisten huippukokousten) merkitys kaupunkien kehitykselle olivat ajankohtaisia puheenaiteita Sotšin olympialaisten alla.

Konstantin Aksjonov (Pietarin valtionyliopisto) pohti esityksessään venäläisten metropolien sosiaalisen tilan muutosta Neuvostoliiton jälkeisenä aikana, esimerkkinään Pietarissa tehty tutkimus aiheesta. Tutkimus eri sosiaaliryhmiin (joita Aksjonovin ryhmän tutkimuksessa määriteltiin viisi) kuuluvien ihmisten sosiaalilallisesta isoalaista/sekoittumisesta toi odotettujen tulosten lisäksi Pietarista esiin yllättäviäkin asioita. Eri tulo- ja sosiaaliluokkiin kuuluvat asuvat kaupungissa melko sekaisin kaikilla alueilla eli tässä mielessä jakavat kaupunkitilan melko tasa-arvoisesti, mutta kulutustottumukset tuovat ilmi lukkaiden välisen polarisaation. Rikkaimmat ja köyhimmät ihmiset käyvät ostoksilla aivan eri paikoissa eivätkä näin ollen juuri kohtaa toisiaan, vaikka asuvatkin lähekkäin.

Anni Kangas (Tampereen yliopisto) tarkasteli Moskovan roolia globaalina kaupunkina ja sen taloudellista asemaa uusliberaalin talouspolitiikan aikakaudella. Hän pohjasi näkemyksiään pitkälti sosiologi Saskia Sassenin tutkimuksiin globaaleista kaupungeista.

Veli-Pekka Tynkkynen (Helsingin yliopisto) puhui energian uudesta maantieteestä venäläisessä yhteiskunnassa. Kaasun ja muiden luonnonvarojen käyttöön liittyviä vaiettuja kysymyksiä ja Gazpromin imagoa luodanneen esityksen keskiössä oli *gazifikatsijan* (*gasification*) käsite. Energiaviennin suurvallassa kaasun

merkitystä kansallisena kysymyksenä markkinoidaan kansalaisille muun muassa Gazpromin tuottamalla videoilla, joissa kuvataan kaasun matka maasta kuluttajille, *from the Russian soil to soul*. Kiinnostavia huomioita olivat muun muassa kaasua mainostavien videoiden sukupuoliroolit sekä alkuperäiskansojen huomiotta jättäminen.

Konstantin Minjar-Belortšev (Moskovan valtionyliopisto) esitelmöi Venäjän infrastruk-

tuurin parantamiseksi tehdyistä suunnitelmista osana valtion modernisaatioprosessia. Uralin takaisten alueiden hallitsemisessa infrastruktuurin kehittämisellä on merkittävä rooli.

Katri Pynnöniemi (Ulkopoliittinen instituutti) pohti Medvedevin teknologisen modernisaation esiintuomia käsityksiä venäläisestä poliittisesta maisemasta ja jakoi käsitykset kolmeen kategoriaan. Raaka-aineiden kannalta strateginen ”primitiivinen” maisema,

Neuvostoliiton historiallinen perintö ja uudet innovatiiviset näkymät muodostavat sen kansallismaiseman, jolle Venäjän pitäisi pystyä rakentamaan moderni yhteiskunta. Ja kuten Pynnöniemen esityksen lisäksi kaksipäiväinen seminaarin jokainen esitelmä omallaan tavallaan osoitti, prosessi ei missään suhteessa ole helppo eikä nopea.

Anni Lappela